Evelina Mačiokaitė

Jokūbavo dvaro sodyba

2023 m. pradėti Jokūbavo dvaro sodybos fragmentų (UK 316) (Kretingos r., Žalgirio sen.) teritorijos parengiamieji rekonstrukcijos darbai. Juos inicijavo Jokūbavo kaimo bendruomenės centras, kurio vienas iš pagrindinių tikslų – atkurti buvusius dvaro rūmus (KVR duomenimis – dvarininko namą). Minimas pastatas XX a. 9 dešimtmečiu buvo nugriautas, o kiek vėliau, jau nepriklausomybės laikais, buvusio dvaro pamatų vieta įamžinta apie 24x15 m dydžio betoniniu apvadu. Ši preliminariai pažymėta vieta 2015 m. įtraukta į KVR kaip Jokūbavo dvaro sodybos fragmentų (UK 316) vertingoji savybė. Kadangi anksčiau archeologiniai tyrimai šioje teritorijoje nevykdyti, prieš pradedant bet kokius projektavimo ar atstatymo darbus, buvo būtina tiksliai lokalizuoti buvusio pastato vietą ir nustatyti aplinkoje vyraujančių kultūrinių sluoksnių situaciją. Dėl šios priežasties buvo atlikti žvalgomieji tyrimai, kurių metu buvusio dvaro pastato aplinkoje iki įžemio ištirti penki 4–8 m2 dydžio šurfai, iš viso 29,55 m^2 plotas (1 pav.).

Jokūbavo vietovė (anksčiau vadinta Bebrūnių kaimu) žinoma nuo XVII a. pabaigos–XVIII a. pradžios. XVIII a. II pusėje Jokūbavo dvarą įsigijo Jokūbas Nagurskis. Šiuo laikotarpiu pasienyje su Prūsija buvusiam miesteliui suteiktos ir turgaus teisės, dėl to jis tapo savarankiškesnis ir patrauklesnis vietos ir kaimyninių kraštų prekybininkams. XVIII a. pabaigoje Jokūbave veikė karčema, mūriniai prekių saugojimo sandėliai, vyko gausūs turgūs.

Kitas Jokūbavo raidos etapas susijęs su 1846 m. dvaro valdymą perėmusia Parčevskių gimine, su kuria reikėtų sieti ir pagrindinių dvaro rūmų – dvarininko namo – statybas. Parčevskių giminė dvarą valdė iki XX a. pradžios. 1926 m., po žemės reformos, Jokūbavo dvaras buvo išparceliuotas – dalis dvaro žemių priskirta Petrikaičių kaimui, kita pavadinta Suktinių

1 pav. Žvalgomųjų tyrimų Jokūbavo dvaro sodyboje situacija 1926 m. plano pagrindu: 1 – ištirti šurfai; 2 – atidengti pamatai; 3 – apytikslė buvusio dvaro rūmų pamatų linija; 4 – XX a. pabaigoje suformuotas betoninis apvadas, skirtas buvusio pastato vietai įamžinti. E. Mačiokaitės brėž.

Fig. 1. Excavation areas marked on a plan of the manor area dated 1926: 1 – test pits; 2 – exposed foundations; 3 – estimated outline of the manor buildings; 4 – a late-20th-century concrete outline erected to showcase the location of the former manor house.

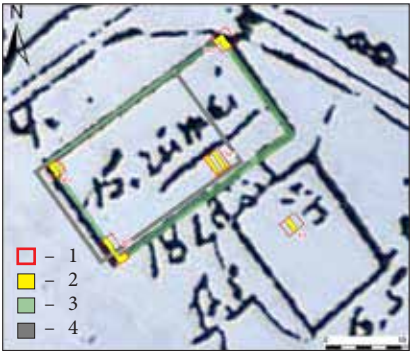

2 pav. Ištirtų šurfų 1–5 bendras vaizdas iš viršaus (ŠV). K. Ivinskio nuotr.

Fig. 2. A top-down view of the completed excavation of test pits 1–5, from the NW.

kaimu ir išdalyta Lietuvos kariuomenės savanoriams bei dvaro kumečiams. Likusią sodybos dalį įsigijo prezidentas Aleksandras Stulginskis, kuris su šeima čia atsikėlė 1927 m. rudenį ir gyveno iki 1941 m. (KM, f. 4, b. 434).

Remiantis istorinėmis žiniomis bei kartografiniais šaltiniais, pastatas buvęs „L“ formos, maždaug 26x14,9x3,7 m dydžio, pastatytas iš rąstų ir dengtas malksnomis. Ilgojoje jo dalyje buvo reprezentacinės dvaro patalpos, o trumpajame flygelyje – ūkinės ir buitinės paskirties patalpos: cementinėmis grindimis klotas tarnų kambarys – kredensas, skalbykla, keletas sandėliukų, virtuvė. Be to, po šia namo dalimi buvo ir gilus rūsys, į kurį patenkama pro virtuvės grindyse įtaisytas duris (KM, f. 4, b. 434). Tokios formos ir išvaizdos dvaro pastatas žymimas iki XX a. vidurio. Vėliau jis buvo pertvarkytas, suformuojant du pastatus – taisyklingo stačiakampio formos dvaro rūmus ir jų PR pusėje atskirą virtuvės pastatą (nugriautas greičiausiai XX a. II pusėje).

2023 m. atliktų archeologinių tyrimų metu betoniniu apvadu pažymėtoje buvusio dvarininko namo pamatų vietoje tirtuose šurfuose 1–5 (1, 2 pav.) užfiksuota sąlygiškai panaši sluoksnių stratigrafija. Po apie 10–15 cm storio velėnos ir dirvožemio dangomis fiksuoti molingo bei žvyringo rusvo, pilkšvo grunto sluoksniai, susiformavę XIX–XXI a. pradžioje, t. y. dvaro statybų, jo griovimo ir aplinkos tvarkymo darbų metu. Po šiais sluoksniais šurfuose 1–4, vidutiniškai 60–80 cm gylyje, pasiektas apie 10–30 cm storio tamsiai pilkšvo, vietomis kiek molingo grunto sluoksnis, kuriame aptikta XIX a. datuojamos kaimiškos buitinės keramikos šukių (šurfas 1) bei 1814 m. Rusijos imperijos 2 kapeikų moneta (šurfas 4). Greičiausiai tai iki dvaro statybų buvęs žemės paviršius. Įžemis – gelsvas ar balsvas molis – šurfuose 1–4 pasiektas 85–95 cm, o šurfe 5 – 45 cm gylyje.

3 pav. Šurfe 1 atidengtos vidinių pastato sienų pamatų konstrukcijos iš ŠV. E. Mačiokaitės nuotr.

Fig. 3. The foundations of interior walls in test pit 1, viewed from the NW.

4 pav. Šurfe 4 atidengtas Š pastato kampas iš viršaus (ŠV). O. Talmonto nuotr.

Fig. 4. A top-down view of the N corner of the building unearthed in test pit 4, from the NW.

Be to, visuose šurfuose aptikti ir Jokūbavo dvaro sodybos, dvarininko namo, pamatai. Šurfuose 1–4 atidengtos struktūros žymi pagrindinio pastato sienas ir kampus, o šurfe 5 – „L“ formos pastato flygelyje (vėliau – atskirame virtuvės pastate) buvusį rūsį. Tyrimų metu nustatyta, jog dvaro statybai naudoti tiek mažesni (skersmuo 7–35 cm) akmenys, tiek didesni rieduliai (skersmuo 0,4–1,12 m), rišti

balkšvos spalvos kalkių skiediniu (3, 4 pav.). Be to, tarpuose tarp akmenų fiksuota ir pavienių raudono molio plytų duženų. Pamatai išlikę gana gerai, minimaliai apardyti, todėl tikėtina, jog jie gali būti išlikę visu buvusiu pastato perimetru. Pagal atidengtų P ir Š pastato kampų bei PV sienos fragmentus nustatyta, jog dvaras apytiksliai turėjo būti apie 28,8x16,8 m dydžio. Tiksli dvaro statybų data nežinoma, tačiau atsižvelgiant į archeologinių bei architektūros tyrimų rezultatų visumą manoma, kad pastatas turėjo būti pastatytas ne anksčiau nei XIX a. paskutinis ketvirtis.

Apibendrinant tyrimų rezultatus nustatyta, jog buvusio Jokūbavo dvaro sodybos rūmų aplinkoje fiksuoti XIX–XXI a. pradžios kultūriniai sluoksniai su to paties laikotarpio radiniais. Archeologinis sluoksnis nesusiformavęs, archeologinių radinių nerasta. Be to, visose tyrimų vietose aptikti XIX a. paskutiniame ketvirtyje pastatyto ir XX a. 9 dešimtmečiu nugriauto Jokūbavo dvaro sodybos rūmų pamatai. Tyrimų metu surasti ir inventorinti 6 XIX–XX a. datuojami, dvaro sodybos egzistavimo laikotarpį menantys radiniai. Jie perduoti KM.

The Jokūbavas Manor Site

In 2023, exploratory excavations were carried out at the site of Jokūbavas Manor (Kretinga district, W Lithuania), consisting of 5 test pits covering a total of 29.55 m^2 (Figs. 1–2). The excavations revealed that the cultural layer was formed in the surroundings of the former manor house between the 19th and early 21st centuries. Finds recovered from the cultural layer belonged to the same period. The foundations of a manor house built in the last quarter of the 19th century and demolished in the 1980s were found across all the test pits (Figs. 3, 4).

Marius Petkus, Darius Balsas, Rokas Kraniauskas

Sendvario dvaro sodyba

Klaipėdoje, sklype Mokyklos g. 33, 2023 m. buvo atlikti detalieji tyrimai (1 pav.). Tyrimai vykdyti Sendvario dvaro sodybos teritorijoje. Sendvaris – seniausias dvaras Klaipėdos apylinkėse, jis minimas jau nuo 1376 m. Pradžioje tai galėjo būti tik aptvaras, kuriame buvo laikomi gyvuliai Klaipėdos pilies įgulai. Vėliau buvo pastatyti administraciniai ir gyvenamieji pastatai juos aptarnavusiems žmonėms bei ūkiniai statiniai. XVII a. Sendvarį valdė Jakobas Tiede, Friedrichas Werneris. Pastarasis save kildino iš kilmingos Wernerio von Urselio giminės, tarp jų būta ir Ordino magistrų. 1723 m. buvo įkurtas naujas administracinis vienetas – Sendvario valsčius, apėmęs 125 kaimus. 1915 m. dvaro rūmai ir tvartai buvo sudeginti. XX a. 2 dešimtmečio pabaigoje–3 dešimtmetyje pastatai buvo atstatyti. Per Antrąjį pasaulinį karą dauguma Sendvario pastatų išliko nesugriauti (Elertas D., *Sendvaris. Klaipėdos dvarai*. Klaipėda, 2005, p. 5–18).

2021–2022 m. sklype Mokyklos g. 33 tyrimus vykdė M. Petkus. Ištirta 28 šurfai, bendrai 53 m^2 plotas. Šurfuose atidengtos Sendvario dvare XX a. I pusėje stovėjusių pastatų liekanos, aptiktas XIX a. pabaigos–XX a. vidurio akmenų grindinys. Tyrimų metu fiksuoti nuo 40 cm iki 1,6 m storio kultūriniai sluoksniai, juose rasta XVII–XX a. datuojamų radinių (*ATL 2021 metais*, 2022, p. 205–207; *ATL 2022 metais*, 2023, p. 212–215).

2023 m. sklype Mokyklos g. 33 tyrinėti 4 plotai: plotas 1 – 31x12 m (372 m^2), plotas 2 – 29x9,6–10,65 m (290,8 m^2), plotas 3 – 17x16 m (272 m^2) ir plotas 4 – 123,5x14 m (329 m^2). Bendrai tyrinėtas plotas – 1263,8 m^2.